

Kollányi Bence – Kurucz Erika

Fapados internetszolgalto a végeken

Kísérlet a leszakadó társadalmi csoportok integrációjára

Az információs és kommunikációs technológiák elterjedését az anyagi lehetőségek mellett a településtípus, a kulturális háttér, az iskolai végzettség is befolyásolja. Azok a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok, amelyek nem sajátítják el időben az eszközök használatához szükséges tudást, félő, hogy tartósan leszakadnak a többségi társadalomtól. A magyarországi cigányság jelentős hányada él az ország elmaradott régióiban, hátrányos helyzetű kistelepüléseken. Iskolai végzettségük jellemzően alacsony, ráadásul az említett térségekben a munkanélküliség kiemelkedően magas. A *WiFi falu* elnevezésű kezdeményezés keretében 150 településen építenek ki vezeték nélküli internethozzáférést, és használt számítógépeket kínálnak megvételre részletfizetéssel. Írásunkban bemutatjuk a kezdeményezés célcsoportjait, és felvázoljuk a program lehetséges társadalmi hatásait.

A WiFi falu

Magyarországon jelenleg még nagyon kevés olyan *e-inclusion* programot találunk, amely jelentős társadalmi hatást kiváltva, a hátrányos helyzetű csoportok széles rétegét megcélozva próbál az információs és kommunikációs technológiához (IKT) hozzáférést biztosítani, a meglévő digitális szakadékot csökkenteni. Ezért egyedülálló a 2007 tavaszán *Login Initiative* néven indult program, amely Magyarország északkeleti térségében, a leginkább hátrányos helyzetű településeken nyújt lehetőséget használt számítógépek vásárlására és az internet elérésére. Ezekben a jellemzően 3000 fő alatti lélekszámú Borsod-Abaúj-Zemplén, illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei településeken az elmúlt években fokozatosan épültek rá a rendszerváltást követő gazdasági és társadalmi válságra a digitális eszközök használatának hiányából fakadó hátrányok. A 2007. év végétől *WiFi falu* néven működő program ennek ellenére nem karitatív alapon, a jelenlegi segélyekhez hasonló formában próbál támogatást nyújtani az itt élő romáknak, hanem pályázati úton egy még megfizethető megoldást kínál a helyi közösségeknek. Már megjelent a pályázati felhívás, és megindult a pályázatadási folyamat, amelynek keretében a települési, illetve a cigány kisebbségi önkormányzatok, valamint a helyi civil szervezetek főpályázóként és helyi koordinátor szervezetként indulhatnak a helyi közösségük IKT ellátásáért.

A programban részt vevők jellemzően többgyermekes, munkanélküliséggel küzdő, szociálisan hátrányos helyzetű, alacsony jövedelmű roma és nem roma családok, akiknek más feltételekkel bizonyára nem lenne lehetőségük a számítógép megvásárlására. A program keretében húsz-harmincezer forintért vehetik meg a használt, ámde jó állapotú felújított számítógépeket, amelyek alkalmasak internetezésre. Jelenleg az

alapanyagok költségének emelkedése miatt a számítógép monitorral együtt 18 ezer forintba kerül, míg a vezeték nélküli internet-hozzáférést lehetővé tevő hálózati eszközökhöz további 12 ezer forintot kell fizetni. A 30 ezer forintos vételárat – figyelembe véve a célcsoport anyagi helyzetét és lehetőségeit – havi 5000 forintos részletekben is lehet törleszteni, így összesen hat hónap alatt kell a teljes összeget kifizetni. A számítógépeken az ingyenes, szabad forráskódú Linux operációs rendszer egy speciális változata működik.

Először csak két településen (Tomoron és Lakon) valósult meg a kezdeményezés, de 2007 decemberében kormányzati támogatással sikerült bővíteni a programot, amely ekkor vált igazán ismertté *WiFi falu* néven. Ekkor jött létre alapítványi formában is a program koordinálását végző szervezet, a Nyíró András vezette Internet Terjesztésért Alapítvány. A tervek szerint 2008. május 31-éig 150 településen építik ki a vezeték nélküli internetelérést, így hamarosan akár 1500 új háztartásban is megjelenhetnek a számítógépek és a hálózati eszközök. A programhoz minden településen egynapos képzés is kapcsolódik. Összesen tizenöt olyan „szakértő” (a program terminológiája szerint: *ePromoter*) kiképzését vették terbe, akik a felmerülő számítástechnikai problémák megoldásában segítenek majd a felhasználóknak. A WiFi falu megvalósítói azt is vállalták, hogy 2008. december 31-éig minden településen ingyenesen biztosítják a résztvevőknek a vezeték nélküli internetet. Ezekben a településeken az internet-hozzáférés gyakran komoly nehézségekbe ütközik, pedig az IKT használatának – mint az alábbiakban igyekszünk megmutatni – a vidékfejlesztésben is nagy szerepe lehet.

Az IKT szerepe a vidékfejlesztésben

Az egyes társadalmi csoportok eltérő IKT-hozzáférési és -használati mutatói számos társadalmi és gazdasági tényezővel összefüggésbe hozhatók. Az Egyesült Államokban a *Pew Internet & American Life Project* kérdőíves vizsgálata kimutatta, hogy az internethasználat alakulására valamennyi háttérváltozó közül a megkérdezettek éves jövedelme van a legnagyobb hatással (Pew Internet 2003).

Magyarországon a World Internet Project (www.worldinternetproject.net) 2007. évi gyorsjelentése szerint a vagyoni helyzet (és az életkor) mellett a településtípus szerinti különbségeknek van meghatározó szerepük. A megkérdezettek anyagi helyzetének önbesoroláson alapuló megítélése alapján kialakított szubjektív státus szerint az „elit” és az „alsó kategória” közötti különbség több mint háromszoros. Míg a jelenlegi anyagi helyzetükkel leginkább elégedettek 81 százaléka internethasználó, addig az országos reprezentatív felmérés szerint az alacsony társadalmi státussal jellemezhető csoport körében csupán 25 százalékos az internethasználat. A településtípus szerint kisebb eltérések adódnak, azonban így is több mint másfélszeres különbséget mutattak ki a vizsgálatok a községek és főváros internethasználati mutatóiban. Míg a budapestiek 59 százaléka használt már internetet, addig a községekben csupán minden harmadik megkérdezett (34 százaléka) lépett fel a világhálóra. Az azonban reményre adhat okot, hogy ha kismértékben is, de az előző évi adatfelvételhez képest csökkentek a különbségek.

A digitális megosztottsággal foglalkozó szakirodalomban számos tanulmány foglalkozik a vidéken, kistelepüléseken élők internethasználatának jellemzőivel. Crosby korai elemzésében összesen öt gátló tényezőt nevez meg, amelyek hozzájárulnak ah-

hoz, hogy a vidéken élők kevésbé férnek hozzá az információs és kommunikációs technológiákhoz (idézi Donnermeyer és Hollifield 2003). Szerinte az alábbi tényezők gátolják a vidéken élők IKT-használatát:

- az IKT használatához szükséges tudás és a tájékozottság hiánya;
- a megfelelő infrastruktúra, vagyis a fizikai hozzáférési lehetőségek hiánya;
- az infrastruktúra kiépítésének többletköltségei;
- a vidéken élő emberek alacsonyabb szintű fizetőképessége;
- az új technológiák komplexitása és a használatukhoz szükséges tudás megszerzésének költségei.

A jelenség világszerte hasonló képet mutat. Az infrastruktúra elterjedésének folyamatait vizsgálva Grubisec és Prieger 2003-ban egyaránt arra a következtetésre jut, hogy a távközlési szolgáltatók nem preferálják a vidéki területeket, ezért a technológia ott lényegesen lassabban terjed el (idézi Howick–Tookey–Whalley 2006). Az OECD 2001-ben megjelent tanulmánya arra hívja fel a figyelmet, hogy a széles sávú internet elterjedésében kiemelt szerepe van a versenynek, ez pedig nagyon gyakran hiányzik a vidéki távközlési piacokon (OECD 2001).

A modern kommunikációs technológiák, elsősorban az internet elterjedésével számos tanulmány foglalkozik a vidékfejlesztéssel összefüggésben. Firth és Mellor azonban arra figyelmeztet, hogy a kutatások a vidéki területeket illetően nem kellő mélységben vizsgálják az internet elterjedésének gazdasági hatásait (Firth és Mellor 2005). A szerzők szerint a széles sávú internet társadalmi és gazdasági hatásai a társadalom egyes csoportjai számára különbözőképpen jelentkeznek.

Victorisz Tamás az *Információs Társadalom* lapjain megjelent tanulmányában a nagy sávszélességű optikai internet elterjedésének gazdasági és társadalmi hatásait mutatja be (Victorisz 2002). A gazdasági hatások közül kiemeli a termelőképesség folyamatos fejlődését és a versenyképesség növekedését. Amennyiben valamennyi résztvevő számára biztosítják az internet-hozzáférést, mérséklődhetnek a vállalkozások közötti területi egyenlőtlenségekből vagy méretbeli különbségekből adódó eltérések, és – Victorisz szavaival élve – csökkenhet a dualizmus.

A társadalmi hatások közül – számos fejlesztési stratégiai dokumentum irányvonalával összhangban – Victorisz az életminőség javulását emeli ki, amit többek között a különböző alrendszerek minőségi átalakulása alapoz meg az oktatástól az egészségügyi ellátásig. Victorisz szerint a széles sávú internet-hozzáférés biztosításával a jövedelem és a társadalmi státusz tekintetében fennálló hagyományos társadalmi különbségek mellett a digitális szakadék is csökkenhet.

Ennek megfelelően a vidékfejlesztési stratégiáknak a társadalmi és gazdasági hatások közötti egyensúlyra kell törekedniük. A helyi erőforrásokért folyamatosan verseny zajlik a gazdasági szféra igényei szerint, illetve az ott élő emberek életszínvonalának emelése melletti érvek hangoztatásával. Ugyanakkor hosszú távon a két folyamat kiegészíti egymást. „A jobb termelő bázis megeremti az életminőség javításához szükséges eszközöket, és fordítva, a magasabb életminőséggel járó jobb oktatási és egészségügyi színvonal lehetővé teszi, hogy egy terület magasabb termelékenységet és erősebb nemzetközi versenyképességet érjen el” (Victorisz 2002).

Victorisz cikkében van még egy fontos gondolat, amelyet a *WiFi falu* program megvalósulásának elemzésével összefüggésben érdemes figyelembe venni. Az optikai

hálózat adatátviteli kapacitása lehetővé teszi, hogy a szolgáltatás ne csak a DSL vagy a kábeles internetkapcsolattal versenyezzen, hanem egyszerre nyújtsa mindkettő előnyeit. A technológiai fejlődés és a konvergencia folyamata ugyanis lehetővé teszi, hogy párhuzamosan kínáljanak kábeltelevíziós, telefon- és internetszolgáltatást a felhasználóknak. A *WiFi falu* által biztosított internetelérés lehetőséget ad arra, hogy az egyre nagyobb mértékben elterjedő IP-alapú telefonszolgáltatások (pl. *Skype*) használatával a háztartások csökkentsék egyéb távközlési kiadásait. Az internetes videomegosztó oldalak és a tévéadások *online* mutációi – különösen a fiatal felhasználók körében – kiváltják a hagyományos kábeltelevíziós szolgáltatások igénybevételét.

A roma társadalom integráltsága a valós és a virtuális térben

A *WiFi falu* kizárólagosan roma *e-inclusion* programként indult, de hamar kiderült, hogy ezzel sem a romák, sem a tágabb környezetükben élők nem értenek egyet. A romák – érthető módon – nem szerettek volna helyi közösségük kivételezettjeként ellenszenvet kiváltani a közösségben élő, hasonló helyzetű, ámde nem roma társaikból. Kiderült továbbá, hogy sok nem roma rászoruló is szívesen élne ezzel a lehetőséggel, s így objektív kritériumok szerint, a rászorultság mértékének függvényében¹ kerültek be a résztvevők a programba.

A magyarországi romák nagy részére jellemző, hogy komoly szociális és gazdasági nehézségekkel küzdenek, amit a többségi társadalom diszkriminációja és előítéletei is súlyosbítanak. Társadalomtudományi kutatások szerint (Kemény–Janky–Lengyel 2004; Kertesi 2000; Spéder 1997) Magyarországon a rendszerváltás sodorta igazán nehéz helyzetbe a roma társadalmat. A 90-es évek elején a gyárak bezárásával a foglalkoztatási struktúrába már éppen integrálódott szakképzetlen roma népesség nagy tömege vált egyik napról a másikra munkanélkülivé. Ma a roma népesség felülreprezentált majdnem mindegyik hátrányos helyzetű csoportban: az alacsony iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkezők, a munkanélküliek, a kistelepülésen élők, a nagycsaládosok és a szegregált telepeken élők között egyaránt. Ez a társadalmi hátrány az információs világban is leképeződik, megmarad, és jól nyomon követhető mind a hozzáférés alacsony mutatóiban, mind a digitális frásztudás alacsony szintjében (WIP 2006).

A rendszerváltozást követő években egyre sürgetőbben jelentkezett a roma társadalom szociális leszakadásának és marginalizációjának a problémája. Az Európai Unióhoz való csatlakozást megelőző években az állam számára különösen fontosá vált a roma népesség társadalmi integrációjának elősegítése, hiszen a nemzetközi monitoring és *watchdog* jelentések (pl. különféle EU-dokumentumok, a *Helsinki Watch* és az *OSI* jelentések) keményen bírálták Magyarország romapolitikáját, és azt, hogy az ország nem

¹ A családoknak nyilatkozniuk kellett arról, hogy résztülnek-e gyermekvédelmi kedvezményben, rendszeres szociális segélyben, egyéb rendszeres szociális ellátásban, továbbá arról, hogy az egyik vagy a másik családfenntartó munkanélküli-e, három vagy több gyermeket nevelnek-e, és meghaladja-e az egy főre eső jövedelem a családban a nyugdíjminimumot. Akik minden tekintetben hátrányos helyzetűek voltak, azok a program megvalósítása során előnyben részesültek.

tesz hatékony lépéseket a roma népesség társadalmi integrációjáért és életszínvonalának emeléséért. A jelentések és tanulmányok hatására a hazai és nemzetközi civil szervezetek és a magánszféra egyes képviselői (pl. Soros Alapítvány, Autonómia Alapítvány, Együttműködő Holland Alapítványok stb.) intenzív támogatási programokat folytattak, egészen Magyarországnak az Európai Unióba való belépéséig, amikor a legtöbb támogató megoldottnak – vagy éppen megoldhatatlannak – tekintette a kérdést, és kivonult a terepről. A hátrányos helyzetű térségekbe (pl. a Cserhátra) áramlott milliárdos nagyságrendű támogatásoknak a roma társadalom integrációjára gyakorolt hatásai és eredményei azonban ténylegesen sosem váltak közismertté, mivel a programok tervezésénél és megvalósításánál hiányoztak az előre rögzített indikátorok, amelyekkel ezeket objektív szempontrendszer szerint mérni lehetett volna. További problémát jelentett, hogy komplex, jól felépített, hosszú távra tervezett, megfelelő pénzügyi és nem pénzügyi fedezetet is biztosító állami beavatkozások helyett többnyire csak rövid távú, „tűzoltás” jellegű eseti megoldásokkal találkozhattunk. Ezek legtöbbször nélkülözték az állam, a civil szervezetek, a gazdasági szereplők és a helyi közösség együttműködését, s így nem is lehettek kellőképpen hatékonyak. Úgy tűnt, hogy az információs társadalom megőrkölte a romák és nem romák között létrejött társadalmi szakadékokat.

A *WiFi falu* program azért különleges, mert nagyon komoly erőforrásra, a különböző szereplők partneri viszonyára épít, a helyi közösségek bevonásával, és nagyszámú településen, megfelelő állami források ráfordításával valósul meg.

A számítógép és az internet terjedésének feltételei a roma közösségekben

Az információs és kommunikációs technológiákhoz való hozzáférés kétségkívül nagyon fontos – és elengedhetetlen – feltétele annak, hogy a digitális írástudás alapvető készségei egyáltalán megjelenhessenek az egyén tulajdonságai között, ez azonban önmagában véve még nem jelent elégséges biztosítékot ahhoz, hogy ebből fakadóan az egyén előnyöket realizálhasson az infokommunikációs technológiákat nem használókkal szemben.

A már említett *World Internet Project* 2006. évi kutatásai szerint a többségi társadalom ma Magyarországon elsősorban nem a számítógép-beszerzés és az internetelés anyagi terhei miatt nem használja ki az IKT-eszközök nyújtotta lehetőségeket, hanem azért, mert sokan úgy gondolják, hogy nincsen rá szükségük. Ebből a szempontból meglehetősen eltérnek a roma népességre vonatkozó adatok, náluk ugyanis az első helyen még mindig az anyagi okok állnak (mint néhány évvel ezelőtt a többségi társadalomban is), és elsősorban azért nem használják a technológiai eszközöket, mert nem engedhetik meg maguknak.

A *WiFi falu* projekt iránti érdeklődést nagymértékben megmagyarázza Rogers elmélete (Rogers 1995), amely szerint a felhasználók csatlakozását, az új IKT-eszközök használatát döntően befolyásolja, hogy milyen viszonylagos előnyöket tulajdonítanak ezeknek az eszközöknek azokkal a viszonylagos hátrányokkal (jelen esetben a költségekkel és a használt eszközök gyengébb minőségével) szemben, amelyek ezeknek a birtoklásával és használatával együtt járnak. A helyi közösségekben készített interjúk-

ban megjelent bizonyos misztikus, túlzó elvárás a számítógép- és internethasználattal szemben. A szülők, akik legfőképpen gyermekeik számára kívánják a számítógépet megvásárolni, az iskolai problémák megoldását, jobb tanulási eredményt, jobb iskolai előmenetelt várnak az eszközöktől, amelyek pusztá létükkel ehhez még meglehetősen kevésbé járulnak csak hozzá.

A *Pew Internet & American Life Project* (www.pewinternet.com) ehhez hasonlóan azt találta, hogy a gyermek megléte a családban döntő hatást gyakorol a háztartás IKT-ellátottságára. A gyermekes családoknál jóval nagyobb arányban volt otthoni számítógép és internet-hozzáférés, mint a gyermekteleneknél. Amerikai tinédzserek körében azt is kimutatták, hogy a szülők gyakran tőlük sajátítják el az eszközök használatához szükséges alapvető készségeket. Ezt azonban sokan cáfolják, azt állítva, hogy a szülők és a gyermekek között fennálló hierarchikus viszony gátja lehet az IKT-tudás mélyebb elsajátításának (Infinit Kutatási Jelentés 2004).

A már említett rogersi modell szerint az innováció elterjedésének második feltétele a *kompatibilitás*, vagyis az, hogy az adott újítás mennyire illeszkedik az új felhasználók tudásához, értékrendszeréhez és szükségleteihez. Ezzel kapcsolatban komoly problémát jelenthet a roma közösségekben az alapvető digitális írástudás hiánya. Annak ellenére, hogy a *WiFi falu* program több generációt érint – hiszen a számítógép a családokhoz kerül –, megfelelő oktatás és tréning nélkül fennáll az a veszély, hogy csak a gyermekek fogják használni az eszközöket. A felnőttek nagyobb arányú bevonásához szükség lenne azoknak a lehetőségeknek a megismertetésére, amelyek számukra is motivációt jelentenek, ezeket azonban a gyermekek nem feltétlenül ismerik, s így nem tudják közvetíteni.

A szükségletek vizsgálatakor a *WiFi falu* monitorozása során kirajzolódott egy réteg a roma közösségekben belül, amelybe jellemzően azok a nagycsaládok tartoznak, ahol a családfő munkanélküli, és a háztartás összeveteleit tekintve a család a létminimum alatt él. Maslow szükséglethierarchia-elmélete, az ún. piramismodell (Maslow 1943) szerint az első helyen élettani szükségleteink kielégítése áll (pl. étkezés, ruházódás), és ezt csak jóval később követik a sorban önmegvalósítási törekvéseink (pl. tudásunk, készségeink fejlesztésének igénye). Könnyen belátható, hogy azoknak a létminimum alatt élő romáknak a körében, akiknek a szükségletei még a piramis első szintjén sincsenek elégséges módon kielégítve, nem is fognak megjelenni észlelhető törekvések a következő igényszintek kielégítésére. A roma népesség azonban minden szempontból (szociális, kulturális, nyelvi, gazdasági és társadalmi helyzete tekintetében egyaránt) meglehetősen rétegezett, és hiba lenne egyetlen hátrányos helyzetű csoportként kezelni. A cigányság egy része, különösen a nagyobb városokban lakó, munkahellyel rendelkező és társadalmilag már integrálódott réteg a nem romáknál is nagyobb arányban motivált a high-tech eszközök használatára. Az interjúk tanúsága szerint sokuk számára már az eszközök pusztá birtoklása is nagy jelentőségű, presztízs és értéket jelent, hiszen ezáltal részeseivé válnak valaminek, ami a többségi társadalom jelentős részében ma már a mindennapok természetes velejárója.

Coleman (Coleman 1988) az emberi tőkéhez sorolja azokat az új készségeket és képességeket, amelyek az egyén számára új cselekvési módokat tesznek lehetővé. Az emberi tőke olyan speciális tőkefajta, amely az egyén által elsajátított készségekben és tudásban nyilvánul meg. Legtöbbször az iskolázottsággal mérik, és mivel a roma társa-

dalom iskolázottsága alacsony, azt mondhatjuk, hogy a roma származású egyének csekély emberi tőkével rendelkeznek. Coleman szerint a társadalmi tőkének jelentős szerepe van az emberi tőke termelésében, s ezt némileg alátámasztják a *WiFi falu* monitorozása során szerzett tapasztalataink is. A kis helyi közösségekben a romák hatékonyan használják fel informális társadalmi erőforrásaikat annak érdekében, hogy a gyermekük számítógéphez és internethez jusson, amit ma az érvényesülés és a tanulás egyik legfontosabb motorjának vélnek.

A programban részt vevő roma családok attitűdje a számítógéppel és internettel kapcsolatban vizsgálataink szerint nagyon pozitív: a családok nagy reményekkel tekintenek az új eszközökre, és nagymértékben a program megvalósításán, a résztvevők felkészítésén múlik, hogy ezeket a pozitív elvárásokat ne váltsa fel hamar a csalódottság, kiábrándultság. A megfelelő felkészítés meghatározó szerepet játszhat abban is, hogy a felhasználók mennyire tartják az új eszközök használatát egyszerűnek, illetve bonyolultnak – ez pedig már a rogersi innovációterjedési elmélet (Rogers 1995) harmadik feltételéhez, a *komplexitáshoz* vezet el bennünket. A legtöbb roma családnál a számítógép csak egy eszköz az internet eléréséhez, legalábbis ezt mutatja, hogy akiknek korábban már volt számítógépük, nem nagyon tudták használni, mert nem volt mire (legfeljebb játszottak rajta az interjúk szerint). Éppen ezért komoly kérdéseket vet fel, hogy azok a családok, amelyek csak számítógépet vesznek, mert településükön az internetszolgáltatóval nem sikerült egyezséget kötnie a projektvezetőnek a *wifi* kiépítésére vonatkozóan, mire fogják használni a gépeket? Az interjúk alapján nincsenek kellő ismereteik arról, hogy mire használható a számítógép, amelyet a legtöbben még soha nem használtak. Körükben mindenképpen alaposabb felvilágosításra volna szükség ahhoz, hogy a várható lehetőségekről, illetve a használat korlátairól megfelelő információval rendelkezzenek, és mindezek ismeretében dönthessék el, hogy van-e rá szükségük, vagy nincs.

A rogersi modellben fontos feltétel az új eszköz tesztelhetősége, *kipróbálhatósága* is. Ebben az esetben úgy tűnik, hogy a *WiFi falu* program résztvevői nagymértékben hagyatkoznak a gyermekeik által megszerzett iskolai tapasztalatokra, és nagy többségük reális összegnek tartja a harmincezer forintot a használt, feljavított számítógépekért. Valószínűleg ez is komoly szerepet játszik abban, hogy a településenként harminc főre korlátozott részvételi létszám jóval magasabb lenne, ha a tényleges igényeket vennék alapul.

Rogersnél fontos szerepet játszik a *megfigyelhetőség* is, vagyis az, hogy az adott újítás előnyei mennyire jól láthatók mások számára. Az általunk vizsgált településeken a kis közösségekben gyorsan elterjedt a számítógép-vásárlás és az egyéves időtartamra ingyenesen biztosított internetezés lehetőségének a híre: az emberek pontosan tudták egymásról, hogy ki vesz számítógépet, és ki nem, és valószínűleg a későbbiekben is átlátható marad a felhasználók köre.

A digitális megosztottsággal foglalkozó tanulmányok gyakran hivatkozzák az innovációk elterjedéséről szóló elméleteket. Molnár ezeket úgy kapcsolta össze Rogers elméletével, hogy a digitális megosztottság vizsgálatának egymást követő hullámain módszeresen megfeleltette a rogersi diffúzió egyes szakaszainak, és az internet amerikai elterjedésének S-görbéjére ültette rá a digitális megosztottsággal foglalkozó irodalom felosztását (Molnár 2002). A pusztán a hozzáférésben megmutatkozó különbségek

a korai adaptációs szakaszt jellemezték, az USA estében ez az időszak az 1990-es évek második felére tehető. Az elsődleges digitális megosztottságként jellemezhető szakaszban a „használok” és a „nem használok” közötti különbséget vizsgálják. Ez az időszak megfeleltethető a rogersi modell nekirugaszkodási szakaszának. A telítődés szakaszában ezzel szemben a már internethasználók közötti különbségekre fókuszálnak a vizsgálatok, ebben a fázisban jelenik meg a második szintű digitális megosztottság.

A *WiFi falu* kezdeményezés elsősorban az első szintű digitális megosztottságot kívánja enyhíteni, s a piaci belépés küszöbét alacsonyabbra téve próbálja gyorsítani a diffúziót azon társadalmi csoportok körében, amelyek egyébként a legkésőbb válnának a digitális eszközök felhasználóivá.

A digitális megosztottság és a társadalmi különbségek összefüggéseit két eltérő irányból közelíthetjük meg. A korai vizsgálatok – például az amerikai országos távközlési és információs hatóság (*National Telecommunications and Information Administration, NTIA* kutatásai) a hagyományos szociodemográfiai háttérváltozók (nem, életkor, településtípus, vagyoni helyzet) szerint hasonlították össze a számítógépet és internetet használók csoportját a nem használókkal. A kutatások azt mutatták, hogy az információs és kommunikációs eszközök használatában mutatkozó különbségek nagymértékben követik a hagyományos rétegeképző változók alakulását.

Másként fogalmazva, a digitális törésvonal a társadalmakat már korábban is megosztó különbségekre épül rá, és azokat felerősíti. A digitális eszközök használatával kapcsolatban végeztek azonban olyan vizsgálatokat is, amelyek arra keresték a választ, hogy az internet használata visszahat-e a társadalmi státusra (lásd például Hargittai újabb kutatásait).

Az információs és kommunikációs technológiák (a vizsgálatok szerint elsősorban a személyi számítógépek és az internet) használatában megmutakozó különbségeket több tényező szerint elemezhetjük. A nem használok és a használók közötti különbségeket a kutatók a legkülönbözőbb kemény és puha szociológiai változókkal hozták összefüggésbe, és megállapították, hogy a településtípus, a nem, az iskolai végzettség, az anyagi helyzet, bizonyos attitűdök megléte és az etnikai hovatartozás országonként eltérő mértékben, de jellemzően befolyásolja a használati mutatók alakulását.

A *WiFi falu* program esetében az alábbi három dimenziót érdemes figyelembe venni:

- *Térbeli* dimenzió – a kistelepülések és a városok közötti különbségek, valamint az ország fejlett régiói és hátrányos helyzetű területei közötti különbségek.
- *Szellemi* dimenzió – az alacsony iskolai végzettségű és a magas képzettségű csoportok közötti különbségek.
- *Gazdasági* dimenzió – a szegények és a jómódúak közötti különbségek.

A *WiFi falu* program mindhárom fenti dimenzióban a hátrányos helyzetű csoportokat szólítja meg. A pályázati kiírás szerint olyan települések vehetnek részt a programban, amelyeknek a lélekszáma nem haladja meg a háromezer főt, és a gazdaságilag elmaradott Borsod-Abaúj-Zemplén megyében találhatók. Ezekben a településeken jellemzően a cigány származású lakosság részaránya is magas. Mint említettük, a *WiFi falu* kezdeményezés eredetileg roma programként indult, jelenlegi formájában azonban nem tesz különbséget cigány és nem cigány jelentkezők között. A legújabb koncepció szerint a program célcsoportját a számítógépet nem vagy csak korlátozottan használó, minden szempontból hátrányos helyzetű állampolgárok alkotják.

Az IKT-használat társadalmi hatásai

Ma még meglehetősen korlátozott azoknak a magyarországi kutatásoknak a száma, amelyek a számítógép- és internethasználat hosszú távú előnyeit, különösen a társadalmi integrációra, illetve a mobilizációra gyakorolt hatásait vizsgálják. Egyelőre könnyebb azt kimutatni, hogy milyen hátrányokkal járhat az egyén életében, ha nem használja ezeket a technológiai eszközöket. Azt illetően, hogy ezek behozható vagy pedig egyre fokozódó hátrányok-e, és hogy a meglévő társadalmi különbségek hosszabb távon virtuálisan is leképeződnek-e majd az IKT használatában, egyelőre még megoszlanak a vélemények. Az úgynevezett *rétegződési modell* (Rigler 2005) követői szerint a társadalmi pozíció összefügg az IKT használatával, és az új IKT-eszközökhöz való hozzáférés tovább növeli azoknak a privilegizált csoportoknak, illetve egyéneknek az előnyeit, akik a többiekkel szemben már egyébként is jobb pozícióban vannak, s ez elmondható a fejlett és a kevésbé fejlett országok viszonylatában is. Ugyanezt állítja Rodriguez és Wilson is (hivatkozva Dányi és Altorjai 2005). Abszolút értelemben lehetséges, hogy a szociális, gazdasági, etnikai, kulturális vagy egyéb szempontból hátrányos helyzetű csoportok digitális lemaradása idővel csökkenni fog, hiszen egyre nagyobb részük használja majd a számítógépet és az internetet, viszonylagos hátrányuk azonban a jobb helyzetben levő csoportokhoz képest tovább növekedhet, hiszen digitális készségeik és a használat minőségi elemei tekintetében továbbra is elmaradnak az élvonaltól.

Ezzel ellentétben a *normalizációs modell* szerint az IKT-eszközöket késve alkalmazó országoknak, illetve közösségeknek nem kell szükségszerűen ugyanazokon a fázisokon végigmenniük, mint elődeiknek, és mivel ugyanazok az eszközök állnak rendelkezésükre, a lemaradók gyorsan behozhatják a hátrányukat, míg végül nagyjából azonos szinten éri el a felhasználók aránya a csúcspontot (Norris 2001, idézi Dányi–Altorjai 2005).

Mint a fentiekben is utaltunk rá, sokkal szélesebb azoknak a tanulmányoknak a köre, amelyek azt elemzik, hogy a kemény változók (pl. nem, kor, iskolázottság stb.) hogyan hatnak az IKT használatára.

Az *e-inclusion* programok kitűzött céljai, hasznosságuk, hatékonyságuk és eredményeik tekintetében nemzetközi összehasonlításban is meglehetősen különböznek egymástól. Nagyon ritka az olyan program, amely ténylegesen csökkenteni képes a digitális szakadékot. Az *NTIA* említett kérdőíves vizsgálatainak eredményei szerint (Robinson–DiMaggio–Hargittai 2003) elsősorban az egyén iskolázottsága határozza meg, hogy az internetet milyen gyakran és milyen célokra használja. A kutatások azt is kimutatták, hogy minél magasabb az egyén iskolázottsága, annál több előnyre tesz szert az internet használatára. A folyamatnak azonban mindenképpen működnie kell fordítva is: az internet és a rajta keresztül elérhető korlátlan tudástár, a különféle távtanulási programok (*e-learning*) jelentősen hozzájárulhatnak az egyén formális és informális tudásvagyonának növeléséhez. Ezért meg kell találni azokat a programokat, amelyek segítségével bizonyos szakaszok talán át is ugorhatók az integrációs folyamatban, és amelyek segítik az egyén készségeinek javulását, kritikai gondolkodásának fejlődését. Az önálló tanulási folyamatok lehetővé teszik az egyén egyre aktívabb „e-részvételét” az információs társadalomban.

Az iskolai integráció hiányának szerepe a digitális szakadék kialakulásában

Az oktatás az integráció elsődleges színtere és egyben a felfelé irányuló mobilitás előfeltétele. Ezért a roma gyerekek iskolai oktatása, annak minősége és eredményessége rendkívül fontos a későbbi társadalmi integráció szempontjából. Az utóbbi évek nagy szociológiai vizsgálataiban részt vevő kutatók közül többen (Kertesi–Kézdi 1996; Havas–Kemény–Liskó 2002; 2004) megállapították, hogy a roma tanulók többnyire gyenge iskolai teljesítményét és nagyarányú iskolaelhagyását több egymással összefüggő és egymás hatását felerősítő tényező okozza. Tanulmányaikban összegyűjtötték és elemezték az összes ezzel kapcsolatos lényeges faktort: az óvoda kiemelkedő szerepét; a településtípusnak az oktatás minőségére gyakorolt hatását; az iskola negatív elvárásait, rejtett tantervét, szelektív és sok esetben szegregáló mechanizmusait; a szülők alacsony iskolai végzettségének hatását; a megfelelő motiváció hiányát; a család és az iskola gyakran feszültségekkel teli viszonyát, valamint a minőségi oktatáshoz való egyenlőtlen hozzáférés következményeit. A kutatók különböző mértékben hangsúlyozzák ezeknek a faktoroknak a hatását, abban azonban rendszerint egyetértenek, hogy valamilyen mértékben mind hátrányosan befolyásolja a roma gyermekek iskolai teljesítményét, és többen rámutatnak arra, hogy a kezdeti nehézségek az iskolában eltöltött néhány év folyamán – megfelelő kezelés nélkül – behozhatatlan hátránnyá növekedhetnek.

A magyar oktatási rendszer általános gyengeségét jól mutatják a *PISA (Programme for International Student Assessment)* keretei között a középiskolás diákok körében végzett nemzetközi összehasonlító vizsgálatok is (OECD 2004).² Ezek a vizsgálatok nem a diákok tárgyyszerű ismereteit mérik, hanem sokkal inkább azt, hogy mit kezdenek az információkkal, képesek-e értelmesen, kritikusan, logikusan feldolgozni, értelmezni őket. Az eredmények szerint a tizenöt éves korosztályra kidolgozott olvasási, szövegértési, matematikai, számítástechnikai és természettudományos képességeket és készségeket tesztelő feladatokban a magyar diákok az OECD átlagánál jóval gyengébben teljesítettek. A nemzetközi összehasonlítás szocioökonómiai státusindexe szerint a szülői háttér nagymértékben befolyásolja a tanuló teljesítményét, de nem feltétlenül vezet gyenge eredményhez más országokban. Magyarországon a származásnak erős hatása van, a lemaradások felhalmozódnak, s így az esélyegyenlőtlenség az iskolai tanulmányok végzésével párhuzamosan növekszik, nagymértékben meghatározva a tanuló teljesítményét. A roma tanulók esetében különösen fontos lenne, hogy az iskola megtanítsa az önálló keresési és tanulási módszerek alkalmazását, az információs anyagok kritikus szemlélettel történő feldolgozását is, hiszen a roma diákok előtt gyakran nem áll megfelelő minta a hatékony tanulási módszerek elsajátításához. Ez lehetőséget teremtene arra is, hogy kevesebb tanári támogatással, nagyobb önállósággal és függetlenséggel szerezzék meg a számukra szükséges információkat. Ez különösen fontos egy olyan társadalomban, amelynek olyan szelektív az iskolarendszere, mint nálunk (Havas–Kemény–Liskó 2002, 2004; Stigmata 2004).

² <http://www.oki.hu/cikk.php?kod=2005-01-vt-Felvegi-Gyorsjelentes.html>

Az Oktatási Minisztérium adatai szerint napjainkban a roma gyermekek 94 százaléka végzi el az általános iskolát, és közülük 85 százalék tanul tovább valamilyen középfokú oktatási intézményben. Az érettségit adó középiskolába járók aránya 15 százalékra növekedett (Mayer 2004). Sajnos a roma diákok nagy része által megcélzott közoktatási intézmény nem mindig terem lehetőséget az iskola következő lépcsőfokára való továbblépésre. A középfokú (jobbára szakképző) iskolákban folytatott legújabb vizsgálat szerint az általános iskolát elvégző roma diákok 56,5 százaléka hosszú távú perspektívát nem nyújtó szakmunkásképző intézményben tanul tovább, és mindössze 15,4%, illetve 3,6% az arányuk azoknak, akik egyetemi vagy főiskolai továbbtanulásra esélyt nyújtó szakközépiskolában, illetve gimnáziumban folytatják tanulmányaikat (Liskó 2002). Tekintve, hogy statisztikai számítások (Kertesi 1995) szerint a roma tanulók az érettségit nyújtó középfokú oktatási intézményekből már tizenhárom évvel ezelőtt is ugyanakkora eséllyel jutottak tovább a felsőfokú oktatási intézményekbe, mint nem roma társaik, elsősorban abban kellene szemléletváltozást elérni, hogy a diákok ne a távlat nélküli, érettségit rendszerint nem nyújtó, nem a tényleges munkaerő-piaci igényekre épülő szakiskolákat válasszák az általános iskola elvégzése után.

A roma gyermekek iskolai sikertelenségének okait a fent említett tanulmányokból, a szakirodalomból már ismerhetjük. Az iskola szegregációs mechanizmusai (elkülönített cigány osztályokról, szabálytalanul kiegészítő iskolába irányított roma gyermekekről szóló beszámolókkal) szintén találkozhattunk a kutatási jelentésekben (Stigmata 2004). A roma gyerekek esetében azonban előfordul egy speciális helyzet is, amely a diákok szegregációjához vezet, nevezetesen a magántanulóvá nyilvánítás. Ennek pedig – mint látni fogjuk – jelentős szerepe van a digitális szakadék kialakulásában.

A magántanulói státus eredeti funkciója szerint a kiemelkedően tehetséges gyermekeknek ad lehetőséget arra, hogy iskolai tanulmányi kötelezettségüket félévenként tantárgyi beszámolókkal és osztályozóvizsgák letételével teljesítsék, miközben sportolói, zenei, színészi vagy tudományos karrierjüket építik. Egyes kutatások (Havas–Kemény–Liskó 2001; Girán–Kardos 1997) szerint a roma tanulók többsége egészen más okból kerül be ebbe a kategóriába. Más vizsgálatok alapján (Girán–Kardos 1997; Kurucz 2004) a roma tanulók magas aránya a magántanulók között az iskola és a roma gyermekek kudarcos kapcsolatának a következménye és egyik fő mutatója. Ez az oktatási forma a roma tanulók számára többnyire hátrányos, mivel csökkentett értékű, és konfliktusok esetén lehetőséget ad az iskolából való kirekesztésükre.³ Mivel gazdasági helyzetük következtében a roma családok többsége a kutatási adatok szerint (WIP 2006) nem rendelkezik számítógéppel és internet-hozzáféréssel, a magántanuló gyermek elesik attól a lehetőségtől, hogy az iskolában szervezett keretek között elsajátíthassa a digitális írástudás alapjait, ami viszont további hátrányokat jelent majd számára a munkaerő-piaci elhelyezkedése során.

³ A magántanuló gyermekek között természetesen megtaláljuk azokat a kiemelkedően tehetséges roma fiatalokat is, akik művészeti karrierjük építése (gyakorlás, fellépések) miatt választják a magántanulói státust. Az ő esetükben az iskola flexibilitását mutatja, és a tanuló jövőbeli sikeres érvényesülését szolgálja ez a lehetőség. Az iskola kötelessége, hogy a gyermek érdekeit szolgálja.

A WiFi falu lehetséges társadalmi hatásai

Az *e-inclusion* programok monitorozásának és értékelésének általános problémája, hogy a társadalmi hatások sok esetben csak jelentős késéssel mutatkoznak meg, továbbá nehéz elválasztani a program eredményeképpen létrejövő változásokat más tényezők hatásaitól. A *WiFi falu* program keretében e tanulmány írásakor még csupán néhány településen építették ki a vezeték nélküli internet-hozzáférést, és ezekbe a falvakba is még csak néhány hete jutottak el a számítógépek. Mindebből következik, hogy a program társadalmi hatásai ma még nem ismeretesek. Elképzelhető azonban több lehetséges forgatókönyv is. Tanulmányunk végén a program megvalósulásának legjobb és legrosszabb forgatókönyveit mutatjuk be. Elsőként táblázatba szedve ismertetjük a legfontosabb dimenziókat, majd egyes területeket kiemelve hipotetikus jövőképeket vázolunk fel. A két forgatókönyv egyike sem a szerzők véleményét tükrözi, azok csupán a kezdeményezés hosszabb távú lehetséges hatásaival kapcsolatos gondolkodást kívánják elősegíteni.

	Pozitív forgatókönyv	Negatív forgatókönyv
Technikai háttér és számítógéphasználat	<ul style="list-style-type: none"> – jól működő számítógépek és megbízható internetkapcsolat – aktív felhasználók – a fiatalok fokozatosan megtanítják az idősebbeket a számítógép használatára 	<ul style="list-style-type: none"> – instabil hálózat, gyakran elromló számítógépek – érdektelen, kiábrándult felhasználók – a gépeket csak a fiatalok használják, a középkorúak és az idősek nem – az emberekben nem tudatosul, hogy az IKT-eszközök mire használhatók, és milyen lehetőségeket nyújtanak
Kapcsolódó programok	<ul style="list-style-type: none"> – katalizátorhatás, aktív civil szereplők, helyi IKT-eszközökre építő állami, profitérdekeltségű és civil programok – új térségi állami és gazdasági IKT-programok 	<ul style="list-style-type: none"> – a <i>WiFi falu</i> kizárólag infrastruktúrát biztosít, nincsenek kapcsolódó programok
Munkaerőpiac	<ul style="list-style-type: none"> – jobb munkerő-piaci esélyek, az emberi tőke növekedése – több információ szabad álláshelyekről (munkaügyi központok) – a távmunkában dolgozók száma nő – jobban fizető, magasabb presztízsű álláshelyek betöltése – az elhelyezkedés aránya nő a „színvak munkaerőfelvételnek” köszönhetően – nő a részmunkaidőben dolgozók száma – az IKT-eszközellátottságra épülő új munkaerő-piaci reintegrációs programok jelennek meg 	<ul style="list-style-type: none"> – a munkaerő-piaci részvétel nem változik – továbbra is diszkrimináció érvényesül az állásinterjúkon – a romák nem tudnak elhelyezkedni IKT-használóként sem, mert hiányoznak a megfelelő ismereteik – a projektekre nem épülnek rá munkaerő-piaci reintegrációs programok
Oktatás, képzés	<ul style="list-style-type: none"> – fejlődő digitális írástudás – az iskolai lemaradás csökkenése – javuló iskolai eredmények – az IKT eszközellátottságra épülő oktatási, képzési programok – a helyi munkaerő-piaci igényekhez illeszkedő felkészítő programok – nem formális oktatási programok – az élethosszig tartó tanulást segítő programok 	<ul style="list-style-type: none"> – nem épülnek rá képzési programok a projektekre – nem használják hatékonyan az IKT-eszközöket, a fiatalok csak játszanak a számítógépeken – sem állami, sem civil és közösségi aktorok nem szerveznek képzési programokat

	Pozitív forgatókönyv	Negatív forgatókönyv
Társadalmi integráció	<ul style="list-style-type: none"> – az izoláltság csökkenése a településen – virtuális integráció – közösségi integráció – a diszkrimináció csökkenése 	<ul style="list-style-type: none"> – a program megosztja a roma és nem roma lakosságot – nem keresik a roma közösségeket a világhálón
Roma közösségek revitalizációja	<ul style="list-style-type: none"> – közös virtuális „internettér” – megerősödő rokon és közösségi kapcsolatok – civil pályázati pénzek lehívása 	<ul style="list-style-type: none"> – az eszközöket használó fiatalok kiválnak a közösségből – a civil szervezetek nem használják ki az internetben rejlő lehetőségeket
Kultúra és identitás	<ul style="list-style-type: none"> – pályázatokon való részvétel a digitális kultúra területén – a roma identitás erősödése – bekapcsolódás az országos roma hálózatokba 	<ul style="list-style-type: none"> – a számítógépet nem használják a helyi kulturális örökség digitálizálására – a program az asszimilációs folyamatokat erősíti

Egy pozitív forgatókönyv

Munka

A WiFi falu esélyt teremt a munkavállaláshoz. A program hatására már az első hónapok után többen is munkalehetőséghez jutottak. A térségben a munkaerőpiac szerkezete nem változik meg egyik pillanatról a másikra, a hátrányos helyzetű kistelepüléseken továbbra sincs számottevő munkalehetőség. Ugyanakkor a munkalehetőségek keresésének egyik legnagyobb nehézségén átsegít az internet: az internetet használó munkanélküliek hozzáférnek a megyei munkaügyi központok információihoz, naponta áttekintik az internetes álláshirdetési oldalakat. (A munkakeresőknek természetesen eddig is volt lehetőségük az internet használatára a közösségi hozzáférési pontokon, de a tapasztalatok szerint ritkán éltek vele: a teleházakat jellemzően a gyerekek és a fiatalok használják.)

A digitális írástudás elsajátításával hosszabb távon teljesen új lehetőségek nyílnak meg a hátrányos helyzetű csoportok előtt. Olyan álláslehetőségekkel találkozhatnak, amelyek a számítógép-használat alapvető ismereteinek hiányában eddig el voltak zárva előlük. Ez bizonyos spontán szegregációhoz vezetett, a digitálisan analfabéta munkavállalókat az állások meghirdetésekor könnyen kiszűrhették, ami részben „magyarázatot” kínál a roma munkakeresők elutasítására is.

A *WiFi falu* programhoz csatlakozott ezeröttszáz család egyes tagjai több mint tíz esetben fél éven belül otthonról is elvégezhető munkát találtak. Ehhez a digitális írástudás megszerzésén túl az otthoni számítógép és az állandó internetkapcsolat megléte biztosítja az alapot.

Négy hónappal a program elindulását követően megindul az első pályázati forrásból finanszírozott távmunkaprogram is. A civil szervezetek és a gazdasági szereplők bevonásával induló állásteremtési pályázati program szorosan együttműködik a *WiFi falu* szervezőivel. A pályázat első szakaszában kísérleti jelleggel húsz család vesz részt egy hónapos képzésen, akik ezt követően tíz hónapos munkaszerződéssel megkezdik a munkát egy szövegdigitalizálással foglalkozó, hálózati alapon működő vállalkozásban.

Oktatás és képzés

A WiFi falu kezdeményezés keretében 2008 szeptemberében az előző évihez képest kétszer annyian jelentkeznek a térségben 2003 óta működő Digitális Középiskolába. A hagyományos oktatási rendszerből kiesett, 18 évesnél idősebb roma fiatalok hatékonyabban vehetnek részt a képzésben, ha az állandó internetkapcsolat révén otthonaikból is hozzáférnek a digitális tananyagokhoz.

A *General Electric* ózdi gyárának bővítése kapcsán internetes tananyagot készít elő munkavállalói számára: a gyártókapacitás bővítéséhez a *WiFi falu* programmal együttműködve keresnek jelentkezőket, akik százötven órás betanítási kurzuson vesznek részt, részben otthonaikból a megvásárolt számítógépek segítségével.

A *WiFi falu* programhoz csatlakozó közel százötven település közül negyven helyszínen számítógép-kezelési tanfolyamot indítanak felnőttek részére, a helybeli általános iskolákban. A program célja az, hogy a jelenleg munkanélküli fiatal felnőtteket versenyképes tudáshoz juttassa. Annak ellenére, hogy az egy-másfél éves kurzusokat nem mindenki végzi el, két éven belül kétszáz fiatal munkanélküli jut ECDL-képesítéshez.

Kultúra és identitás

A Belső-Cserehátban egy négy településből álló konzorcium 2009 tavaszán pályázati forrásokhoz jut a helyi cigánykultúra dokumentumainak digitális archiválására és internetes bemutatására. A pályázat keretében a helyi cigány önkormányzat, a települési önkormányzatok és az általános iskolák tizenöt digitális fényképezőgépet vásárolnak, amelyekkel a helyi fiatalok a nyári „Cigány Mesterségek Ünnepe” fesztiválhoz kapcsolódóan egyes kiveszőben levő foglalkozások tárgyú emlékeit dokumentálják.

Egy negatív forgatókönyv

Munka

A WiFi falu nem segítette lényegesen a romák elhelyezkedését. Az interneten elérhető hirdetések ugyanis nagy többségben olyan állásokra vonatkoznak, amelyek betöltésének előfeltétele a magasabb iskolai végzettség. A munkaügyi központok ajánlatai sem jelentenek újdonságot, a képzettség nélküli munkavállalóknak ezek sem tudnak megfelelő állásokat kínálni. Ráadásul a munkaadók töredéke fordul csupán a központokhoz, a többség saját jól működő hálózatain keresztül szervezi meg a munkaerő toborzását, annál is inkább, mert az alkalmazottait feketén foglalkoztatja.

A munkaerőpiacon is megnyilvánuló szegregációs folyamatokat nem képes felülírni az internet. Néhány esetben behívják ugyan felvételi interjúra a program révén interneten állást keresőket, de a beszélgetéseken a jelölteket továbbra is megkülönböztetik származásuk alapján. A meghirdetett munkalehetőségek továbbra is „sajnos éppen elfogytak”.

A munkavállalást és a mobilitást tovább nehezíti, hogy a térségben az elmúlt években tovább romlott a tömegközlekedés színvonala, miközben a díjak jelentősen emelkedtek. A közlekedés olyan drága, hogy a kistelepüléseken élők nem versenyezhetnek a városokban élő munkavállalókkal. Mivel a foglalkoztatók nem tudják megfizetni az utazás többletköltségeit, továbbra is jobban megéri otthon maradni.

A térségben nem indultak olyan komplex programok, amelyek számítógép-kezelési képzést nyújtanak, és egyszersmind támogatják a munkahelyteremtést is. A fejlesztési programok jellemzően a középfokú végzettséggel már rendelkezők továbbképzésére épülnek.

A *WiFi faluhoz* csatlakozott ezerötszáz családból senki sem jutott távmunkavégzési lehetőséghez. A térségben működő egyik civil szervezet ugyan szeretett volna beadni egy pályázatot, de nem talált megfelelő üzleti partnert a távfoglalkoztatáshoz.

Oktatás és képzés

A programra csak néhány településen épültek a digitális írástudás elsajátítását támogató tanfolyamok. Az iskolai számítástechnikai órákon a fiatalok *Windows* operációs rendszerrel működő számítógépeket használnak, a *Linux* használatát a százötven településen egyetlen iskolában sem oktatják. A képzés továbbra is a számítástechnikával kapcsolatos elméleti tudás átadására és számonkérésére koncentrál. A gyakorlatban közvetlenül felhasználható ismereteket, például az információk megkeresésének és ellenőrzésének a módszereit nem tanítják az iskolákban.

A Digitális Középkiskolába járó fiatalok teljesítménye nem javult, sőt egyes esetekben romlott. A közösségi hozzáférési pontokon állandó szakértői támogatást kaptak a résztvevők, az otthonokban azonban ez nem valósul meg. Az otthonokba került számítógépek miatt egyre kevesebben járnak el a közösségek számára szervezett kurzusokra.

Kultúra és identitás

A térségben a számítógépek száma megugrott, ugyanakkor az állami támogatás és az ingyenes hozzáférés megszűnésével az eszközök iránti érdeklődés jelentősen lelassul. Így az internethasználat még hosszú ideig nem éri el a kritikus tömeget, továbbra is a hagyományos kommunikációs formák használata és az ügyek személyes elintézése marad domináns.

A térségben működő civil szervezetek sem végeznek önálló tartalomfejlesztést, mert úgy ítélik meg, hogy az internet csupán „kifelé” hasznos, a saját célcsoportjukat *online* nem tudják elérni.

Irodalom

James S. Coleman 1998. A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): *Tőkefajták*. Budapest, Aula Kiadó.

- Dányi Endre – Altorjai Szilvia 2005. A kritikus tömeg és a kritikusok tömege. In Dessewffy Tibor – Fábíán Zoltán – Z. Karvalics László (szerk.): *Internet.hu. A magyar társadalom digitális gyorsfényképe*, 2. Budapest, Gondolat Kiadó–Infonia Alapítvány, 213–238.
- Paul DiMaggio – Hargittai Eszter 2001. *From the 'Digital Divide' to 'Digital Inequality': Studying Internet Use as Penetration Increases*. Working Paper, Princeton University
<http://www.princeton.edu/~artspol/workpap/WP15%20-%20DiMaggio%2BHargittai.pdf>
- Joseph F. Donnermeyer – C. Ann Hollifield 2003. Digital Divide Evidence in Four Rural Towns. *IT & Society*, I. évfolyam, 4. szám.
- Firth, L. – D. Mellor 2005. Broadband: Benefits and Problems. *Telecommunications Policy*, XXIX évfolyam, 2. szám, 223–236.
- Girán János – Kardos Lajos 1997. A cigány gyerekek iskolai sikertelenségének háttere. *Iskolakultúra*, 1997/10.
- Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona 2002. *Cigány gyerekek az általános iskolában*. Budapest, Oktatókutató Intézet–Új Mandátum Kiadó.
- Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona 2004. *Cigány gyerekek az általános iskolában*. Budapest, Oktatókutató Intézet–Új Mandátum Kiadó.
- Howick, A. – Tookey, J. – S. Whalley 2006. *Broadband diffusion in remote and rural Scotland*. Working Paper, University of Strathclyde.
- Kemény István – Janky Béla – Lengyel Gabriella 2004. *A magyarországi cigányság, 1971–2003*. Budapest, Gondolat Kiadó–MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Kertesi Gábor 1995. Cigány gyerekek az iskolában, cigány felnőttek a munkaerőpiacon. *Közgazdasági Szemle*, 1995/1. sz., 30–65.
- Kertesi Gábor – Kézdi Gábor 1996. Cigány tanulók az általános iskolában. *Educatio Füzetek*, 3.
- Kertesi Gábor 2000. A cigány foglalkoztatás leépülése és szerkezeti átalakulása 1984 és 1994 között. *Közgazdasági Szemle*, XLVII.
- Kurucz Erika 2004. *Roma magántanulók*. Szociológia szakdolgozat. Budapest, ELTE BTK.
- Liskó Ilona 2002. *Cigány tanulók a középfokú iskolákban*. Budapest, OKI.
- A. H. Maslow 1943. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, L. évfolyam, 4. szám, 370–396.
- Mayer Éva (szerk.) 2003. *Kisebbségek Magyarországon, 2002–2003*. Budapest, NEKH, 121.
- Molnár Szilárd 2002. A digitális megosztottság értelmezési kerete. *Információs Társadalom*, II. évfolyam, 4. szám.
- OECD 2004. Learning for tomorrow's world: First results from PISA 2003. *Figure*, 4.8, 176.
- OECD 2001. *The Development of Broadband Access in OECD Countries*.
<http://www.oecd.org/dataoecd/48/33/2475737.pdf>
- Rigler András 2005. Társadalmi egyenlőtlenségek az infokommunikációs eszközök használatában. In Dessewffy Tibor – Fábíán Zoltán – Z. Karvalics László (szerk.): *Internet.hu. A magyar társadalom digitális gyorsfényképe*, 2. Budapest, Gondolat Kiadó–Infonia Alapítvány, 213–238.
- Robinson, J. P. – DiMaggio, P. – E. Hargittai 2003. New social survey perspectives on the digital divide. *IT&Society*, Vol. 1 (Issue 5, Summer), 1–22.
<http://www.ITandSociety.org>. Letöltve: 2008. február 01.
- Rogers, Everett M. 1995. *Diffusion of Innovations*. New York, Free Press.
- Spéder Zsolt – Roland Habich 1997. *Nyertesek és vesztesek*. Magyar Háztartási Panel vizsgálat, Budapest, TÁRKI.
- Victorisz Tamás 2002. Optikai kábel és regionális fejlesztés. *Információs Társadalom*, II. évfolyam, 4. szám.
- World Internet Project 2007. *A digitális jövő térképe: A magyar társadalom és az internet, 2007*. Budapest, Ithaka–Tárki–ITTK.

Egyéb források:

2001. évi népszámlálás

http://www.nepszamlalas.hu/hun/kotetek/04/04_modsz.pdf

Felsőoktatás Statisztikai Kiadvány, 2006.

http://db.okm.gov.hu/statisztika/fs06_fm/

Letöltve: 2007. október 24.

Közoktatási Statisztikai Kiadvány, 2006

http://db.okm.gov.hu/statisztika/ks06_fm/

Letöltve: 2007. június 14.

Kollányi Bence

szociológus, az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ kutatója, a Corvinus Egyetem szociológiai PhD programjának hallgatója. Jelenleg fő érdeklődési területei az információs társadalom mérhetősége, a vidéki széles sávú internet fejlődése és az eltérő fejlődési modellek. Hobbij szinten érdeklődik a médiához és az új technológiákhoz kapcsolódó művészet és a kortárs építészet iránt, ha teheti, biciklivel jár, és fényképez.

E-mail: kollanyi.bence@ittk.hu

Kurucz Erika

szociológus és politológus, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Közép-európai Egyetemen (CEU) végzett. 2004 és 2006 között az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumban dolgozott roma programok monitoring szakértőjeként, majd a BME–UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központban lett programvezető. 2007-ben kezdte el doktori tanulmányait a Budapesti Corvinus Egyetem szociológiai doktori iskolájában. Fő érdeklődési területe a digitális szakadék, az esélyegyenlőség és az e-befogadás.

E-mail: kurucz.erika@ittk.hu